

Realizácia procesu odhaľovania, predchádzania a eliminácie farmaceutickej kriminality¹

Implementation of the Process of Detection, Prevention and Elimination of Pharmaceutical Crime

JURAJ DRUGDA ²

Abstrakt

Autor sa v článku venuje problematike odhaľovania, predchádzania a eliminácie farmaceutickej kriminality. Analyzovanými sú jednotlivé indikátory, ktorých existencia nasvedčuje o tom, že dochádza k páchaniu farmaceutickej trestnej činnosti a postup orgánov činných v trestnom konaní pri vyhľadávaní a detegovaní týchto indikátorov v procese odhaľovania farmaceutickej trestnej činnosti. Priblíženými sú taktiež vybrané prostriedky operatívno-pátracej činnosti a informačno-technické prostriedky, ktoré sú najfrekventovanejšie využívané na účely zisťovania trestnoprávne relevantných informácií v priebehu vyšetrovania farmaceutickej kriminality. Úspešné získanie informácií spomínanými prostriedkami slúži ako podklad pre realizáciu zisťovacích úkonov, ktorými sa zisťujú veci dôležité pre trestné konanie týkajúce sa farmaceutického trestného činu.

Kľúčová slova

farmaceutická kriminalita, odhaľovanie, predchádzanie, eliminácia, efektívnosť

Abstract

In the article, the author deals with the issue of detection, prevention and elimination of pharmaceutical crime. Analyzed are individual indicators, the existence of which indicates that pharmaceutical criminal activity is being committed, and the procedure of law enforcement authorities in searching for and detecting these indicators in the process of detecting pharmaceutical criminal activity. Selected means of operative-search activity and information-technical means, which are most frequently used for the purpose of obtaining criminally relevant information during the investigation of pharmaceutical crime, are also approximated. The successful acquisition of information by the mentioned means serves as a basis for the implementation of security actions, which secure things important for criminal proceedings related to a pharmaceutical crime.

Key words

pharmaceutical crime, detection, prevention, elimination, efficiency

DOI

<http://dx.doi.org/10.37355/fvpk-2023/1-09>

1 Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102.

2 JUDr. Juraj Drugda, Ph.D., Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra Vyšetrovania

Úvod

Mimoriadnu dôležitosť a vplyv na kvalitu života každého človeka má jeho aktuálny zdravotný stav. Vývoj modernej medicíny v období posledných 100 rokov priniesol ohromné pokroky v oblastiach znižovania úmrtnosti, predlžovania dĺžky života a skvalitňovania zdravotného stavu ľudí. Vírusy, baktérie, choroby a zranenia v minulosti znamenali buď pomalú a bolestivú smrť alebo potrebu drastických lekárskeho zákrokov. Úspešnosť lekárskeho zákrokov v minulosti bola všeobecne nízka a ich následky nie vždy priniesli vyriešenie zdravotného problému, ale len zachránenie života, ktorého kvalita bola následne mimoriadne obmedzená.

Praktikovanie a neustále zdokonaľovanie postupov modernej medicíny a výskum stále nových možností liečenia zdravotných problémov a komplikácií prináša nepredstaviteľné možnosti pre lekárov a ich pacientov. Azda jediným faktorom obmedzujúcim rýchlosť medicínskeho výskumu a pokroku je jeho mimoriadna finančná nákladnosť.

Farmaceutickú kriminalitu nemožno jednoznačne zaradiť pod jednu skupinu trestných činov napriek tomu, že v našej právnej úprave je obsiahnutá v 1. hlave Osobitnej časti Trestného zákona s názvom Trestné činy proti životu a zdraviu. Zákonodarcu toto zaradenie previazal s komisívnym následkom ohrozujúcich trestných činov, ktorých dôsledky spočívajú v ohrozovaní života a zdravia jednotlivých členov spoločnosti. Môžeme konštatovať, že predmetná klasifikácia jednotlivých skutkových podstát farmaceutických trestných činov je spätá s ich obeťami. Avšak na druhej strane, keď podrobíme analýze konanie páchatel'ov farmaceutickej kriminality, je nesporné, že motivácia na páchanie tohto druhu trestnej činnosti pramení zo ziskuchtivosti. Inými slovami, motív páchatel'a nespočíva v rozhodnutí spáchať jeden z farmaceutických trestných činov kvôli tomu, aby ním spôsobil ohrozenie zdravia členov spoločnosti, ale v tom, že sa týmto nezákonným konaním chce finančne obohatiť. Z tohto dôvodu je potrebné chápať farmaceutickú kriminalitu nie len ako trestnú činnosť ohrozujúcu život a zdravie ľudí, ale aj ako majetkovú trestnú činnosť.

Rozmer, rozsah a možnosti páchania farmaceutickej kriminality sú značne široké, a len výnimočne pozorujeme páchanie tejto trestnej činnosti ako jediného izolovaného kriminálneho aktu, a to nie len z dôvodu, že páchanie farmaceutickej kriminality je takmer výlučnou doménou organizovaných kriminálnych skupín. Pričom kriminálne aktivity organizovaných skupín nie sú naviazané len na exkluzívne páchanie vybraných druhov trestných činov, ale sú postavené na základe jednoduchého rovnice – akýkoľvek druh trestnej činnosti = výnosnosť / miera možného utajenia.

Odhaľovanie farmaceutickej kriminality a jej indikátorov

Odhaľovanie trestných činov predstavuje procesuálnu poznávaciu činnosť, ktorá obsahovo vychádza z teoretických základov odhaľovania ako operatívneho procesu zameraného na poznávanie latencie kriminality. Poznávať kriminalitu je možné prostredníctvom kriminalisticko-bezpečnostných činností, ktoré klasifikujeme ako: objasňovanie – súvisí

s registrovanou kriminalitou a charakterizujeme ho ako činnosti orgánov činných v trestnom konaní a polície, ktorými sa zisťujú skutočnosti súvisiace so spáchaním trestného činu, odhaľovanie – súvisí s latentnou kriminalitou a je zamerané na zisťovanie samotnej existencie skutku, ktorý je možné kvalifikovať ako trestný čin a ktorý nebol oznámený orgánom činným v trestnom konaní a nie je nijak evidovaný v policajných činnostiach a pátranie – súvisí s osobami a vecami, ktoré sú hľadané v spojitosti s trestnou činnosťou a definujeme ho ako činnosť zameranú na nájdenie určitých konkrétnych individuálnych objektov.³

Odhaľovanie farmaceutickej kriminality má povahu poznávacieho procesu, kde sa zo štádia neznalosti postupuje ku konkrétnemu poznaniu. Dôležité je zachytávať zmeny, ktoré farmaceutický trestný čin zanechal, prípadne vyvolal vo svojom okolí a následne ich neustále doplňovať o ďalšie poznatky zamerané na všetky stránky skutkových podstat príslušných trestných činov, ktorých existencia, prípadne neexistencia potvrdí alebo vyvráti spáchanie farmaceutického trestného činu.

Potreba odhaľovania farmaceutickej kriminality vychádza už len zo samotného faktu jej existencie a nárastu jej páchania hlavne organizovanými a zločineckými skupinami, ktoré majú častokrát medzinárodný charakter. Odhaľovanie je potrebné orientovať predovšetkým na organizované a zločinecké skupiny, a to na: identifikáciu jednotlivých členov organizovaných a zločineckých skupín, zabránenie slobodnému a beztrestnému páchaniu trestnej činnosti, rozkladanie organizovaných a zločineckých skupín zvnútra, narušenie komunikácie a jednotlivých kriminálnych aktivít organizovaných a zločineckých skupín, znemožňovanie investovania nelegálnych ziskov do legitímnych hospodárskych aktivít a zabavovanie profitov a ziskov z trestnej činnosti.

Pokiaľ budeme vychádzať z teórie kriminalistických stôp a kriminalistickej identifikácie, ktorá do procesu odhaľovania zahŕňa aj proces získavania, analýzy a hodnotenia informácií zakódovaných v konkrétnej materiálnej situácii, potom je odhaľovanie možné charakterizovať ako operatívny proces na seba nadväzujúcich činností, najmä: získanie prvotnej informácie (poznatku, indikátoru, signálu) o príprave, páchaní alebo spáchaní farmaceutického trestného činu, zber a získavanie doplňujúcich informácií, hodnotenie informácií, analýza informácií a tvorba logických záverov.⁴

Detekciu indikátorov páchania farmaceutickej trestnej činnosti môžeme chápať ako prvú etapu v procese jej odhaľovania, pričom je mimoriadne významná a to pretože sa od nej odvíja celý ďalší postup v rámci odhaľovania. Indikátor farmaceutickej trestnej činnosti definujeme ako prvotný poznatok, prípadne informáciu o určitej skutočnosti, ktorá je v rozpore s bežnými a zákonnými situáciami, zvyklosťami a pravidlami v zdravotníckom a farmaceutickom sektore. Poskytuje indície o príprave, prebiehajúcom páchaní alebo ukončenom farmaceutickom trestnom čine. Páchatelia farmaceutickej kriminality majú určitý prepracovaný modus operandi, v rámci ktorého je zahrnuté aj jej utajovanie,

3 STIERANKA, J. a kol. *Operatívne procesy a operácie. Vybrané problémy*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, s. 81–83.

4 STIERANKA, J. a kol. *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*. Bratislava: EPOS, 2016, s. 219–220.

na druhej strane je potrebné pracovať s faktom, že každé konanie, teda aj zrealizovaný farmaceutický trestný čin zanechá vo svojom okolí určité stopy, ktoré možno považovať za indikátory tohto druhu trestnej činnosti.

Získavanie indikátorov o spáchaní farmaceutickej kriminality je zložitá činnosť, pričom je nevyhnutné brať do úvahy jednotlivé prvky, ktoré sa viažu k procesu odhaľovania a to najmä: samotné indikátory farmaceutickej trestnej činnosti, miesta ich výskytu, subjekty, od ktorých je možné ich získať a spôsoby získavania indikátorov.

Indikátory farmaceutickej trestnej činnosti sa odvodzujú od spôsobov jej páchania, z tohto dôvodu je pre vyšetrovateľa potrebná znalosť týchto spôsobov a ich variácií v závislosti jednak od osoby páchatela, článku zdravotníckeho, prípadne farmaceutického reťazca a druhu medicínskeho prostriedku na ktorý je trestná činnosť zameraná. Rovnako je potrebné brať do úvahy indikátory, ktoré pramenia z modu operandi páchatelov farmaceutickej trestnej činnosti mimo zdravotníckeho alebo farmaceutického reťazca.

Miesta výskytu indikátorov farmaceutickej kriminality nám poskytujú pomyselný začiatkový bod v procese vyhľadávania a získavania informácií vo verejnom, zdravotníckom alebo farmaceutickom prostredí. Indikátory sa vyskytujú v: obchodných vzťahoch – medzi subjektmi výrobného, distribučného a predajného farmaceutického reťazca, u pacientov – trpiacimi zdravotnými komplikáciami alebo problémami spôsobenými užívaním alebo používaním nelegálneho, prípadne falšovaného medicínskeho prostriedku, v zdravotníckych zariadeniach a všetkých ďalších subjektoch, ktoré manipulujú s medicínskymi prostriedkami s ich vo väčšine prípadov zdokumentovaným výdajom a použitím Všeobecnou zdravotnou poisťovňou, u lekárov – poskytujúcich ošetrovanie, prípadne zdravotnú starostlivosť osobám, ktorým vznikli zdravotné ťažkosti spojené s užívaním nelegálnych, prípadne falšovaných medicínskych prostriedkov a u verejnosti – konkrétne u členov spoločnosti, ktorými sú zákazníci falošných internetových lekární a e-shopov s falšovanými medicínskymi prostriedkami.

Detegovať indikátory farmaceutickej trestnej činnosti z dôvodu jej vysokej latencie môžu hlavne subjekty / osoby pôsobiace ako experti v rámci zdravotníctva a farmácie, ako aj orgány dozoru a kontroly v zdravotníckom, farmaceutickom a medzinárodno-obchodnom sektore a to nasledovnými spôsobmi: zodpovedné osoby vo výrobnom farmaceutickom reťazci – vedenie, kontrolór kvality, zodpovedné osoby v distribučnom farmaceutickom reťazci – veľkoobchodníci podpisujúci zmluvy s dodávateľmi medicínskych prostriedkov by mali mať vždy informácie o ich pôvode a legitimitě, zodpovedné osoby v predajnom farmaceutickom reťazci – maloobchodníci by mali spolupracovať iba s certifikovanými a licencovanými veľkoobchodnými dodávateľmi, ŠÚKL – ako orgán dozoru nad procesom registrácie medicínskych prostriedkov a výkonu inšpekcií v rámci celého legálneho liekového a farmaceutického reťazca, Všeobecná zdravotná poisťovňa – ako orgán evidujúci poskytovanie medicínskych prostriedkov všetkým zmluvným verejným aj súkromným zdravotníckym zariadeniam a ambulanciám, Úrad verejného zdravotníctva, vrátane jeho regionálnych zložiek – ako orgány dozoru nad poskytovanou zdravotnou starostlivosťou, Kriminálny úrad finančnej správy, colné orgány – vykonávajúce kontroly tovarov z tretích krajín pri ich distribúcii domácim fyzickým aj právnickým osobám, ostatné orgány verejnej moci – príslušníci Policajného zboru, príslušníci

Národnej protidrogovej jednotky NAKA P PZ v iniciatívnom procese získavania indikátorov farmaceutickej trestnej činnosti.

Získavanie indikátorov o spáchaní farmaceutickej trestnej činnosti nemožno zameriavať výlučne na osoby páchatelov. Poznanie motivácie zákazníkov páchatelov farmaceutickej trestnej činnosti umožní lepšie vyhľadávanie a predchádzanie tejto trestnej činnosti v budúcnosti. Medzi okolnosti, ktoré napomáhajú formovaniu čierneho trhu s medicínskymi prostriedkami zaraďujeme: kontrolné okolnosti – nedostatok dohľadu a kontroly, prípadne pomalá, laxná a korumpovateľná kontrola umožňuje jednotlivcom alebo skupinám páchatelov dlhodobé páchanie farmaceutickej trestnej činnosti s nízkym rizikom trestnoprávneho postihu, finančné okolnosti – spojenie negatívnych ekonomických faktorov, nízkej životnej úrovne obyvateľstva a vysokých cien legálnych medicínskych prostriedkov má potenciál vytvárať záujem konzumentov o lacné medicínske prostriedky, pri ktorých sú zákazníci na úkor nízkej ceny ochotný prehliadať možné zdravotné riziká spojené s ich užívaním, informačné okolnosti – medzi producentmi a distribútormi medicínskych prostriedkov nachádzame nedostatky najmä v nejednotnom systéme jednak ochranných opatrení, ale aj v nejednotnom systéme preverovania originality produktov, s ktorými sa tieto subjekty dostávajú do kontaktu, nedostatky sú taktiež viditeľné pri vzájomnom zdieľaní informácií o detekcii falzifikátov a pri informovaní potenciálnych užívateľov týchto falzifikátov, okolnosti na strane zákazníkov – snahy o získanie medicínskeho prostriedku viazaného na lekársky predpis bez predchádzajúcej návštevy lekára a vyšetrenia, snahy o získavanie medicínskych prostriedkov, ktoré nie sú dostupné v Slovenskej republike, prípadne v Európskej únii alebo pacienti s citlivými diagnózami, ktorí sa hanbia navštíviť lekára alebo majú záujem o anonymné zdroje liečiv na ich diagnózy.

Význam operatívno-pátracej činnosti a informačno-technických prostriedkov pre odhaľovanie, predchádzanie a elimináciu farmaceutickej trestnej činnosti

Preverovanie vierohodnosti získaných indikátorov o spáchaní farmaceutickej trestnej činnosti sa nezaobíde bez používania podporných metód operatívno-pátracej činnosti, prostriedkov operatívno-pátracej činnosti (ďalej „OPČ“) a informačno-technických prostriedkov (ďalej „ITP“) a prostriedkov zaškoľovania vecí dôležitých pre trestné konanie.

Účelom podporných metód OPČ je zabezpečenie informačnej základne pre účinnú a efektívnu realizáciu rozhodovania a riadenia procesov OPČ. Medzi najfrekvencovanejšie využívané podporné metódy OPČ zaraďujeme: osobné vyhľadávanie, operatívne vyťažovanie, operatívnu rekognoskáciu, operatívne pozorovanie, operatívnu prehliadku a operatívne zisťovanie a šetrenie.

„Osobné vyhľadávanie je cielavedomý a systematický postup, ktorý v súlade s informačnou potrebou aplikujú operatívny pracovníci pri plnení operatívnych úloh.“⁵ Operatívny pracovníci odhaľujúci farmaceutickú trestnú činnosť si osobným vyhľadávaním rozširujú poznanie o príčinách, podmienkach a okolnostiach najčastejšie páchaných farmaceutických trestných činov, o osobných vlastnostiach páchatelov tohto druhu kriminality, ale aj o podmienkach, ktoré napomáhajú vzniku farmaceutickej trestnej činnosti. Tieto poznatky sa využívajú hlavne v rámci realizácie preventívnych opatrení. Ďalej vytvárajú potrebné predpoklady pre realizáciu OPČ pri poznávaní konkrétnej operatívnej situácie a jej prvkov v súvislosti s procesom budovania logistiky pre realizáciu jednotlivých prostriedkov OPČ. V rámci osobného vyhľadávania operatívny pracovníci taktiež vykonávajú kontroly záujmových osôb, čiže potenciálnych páchatelov farmaceutickej trestnej činnosti a pátrajú po hľadaných osobách a veciach.

„Operatívne vyťažovanie osôb je účelovo zameraný rozhovor, prostredníctvom ktorého operatívni pracovníci získavajú informácie o objekte a predmete operatívneho záujmu od osôb, ktoré majú k dispozícii.“⁶ Operatívny pracovník najčastejšie vyťažuje osoby, ktoré sa rozhodli poskytnúť informácie o spáchaní farmaceutickej kriminality dobrovoľne z vlastnej iniciatívy a to bez úplaty alebo za úplatu, prípadne poskytnutie inej výhody, alebo nedobrovoľne (napr. v rámci zadržania záujmovej osoby pri páchaní inej trestnej činnosti). Touto metódou je možné získať informácie o: príčinách, podmienkach a okolnostiach určitého druhu farmaceutickej trestnej činnosti, doposiaľ neoznámených farmaceutických trestných činoch, páchateloch farmaceutickej trestnej činnosti, objektu farmaceutickej trestnej činnosti (konkrétnej veci ako predmetu trestného činu), možnostiach budúceho získavania dôkazov, ďalších záujmových osobách a objektoch operatívneho záujmu, miestach, na ktorých dochádza k páchaniu farmaceutickej kriminality, vierohodnosti výstupov z už vykonaných procesov OPČ, prvkoch operatívnej situácie a pod.

„Operatívna rekognoskácia je utajené osobné poznávanie prostredia, v ktorom sú pripravované a realizované operatívne operácie alebo formy OPČ. (operatívna legenda, operatívny experiment, zriadenie oporného bodu, nasadenie ITP, sledovanie, kontakt so záujmovou osobou, odhaľovanie trestných činov, zisťovanie páchatelov, ochrana svedkov, pátranie a iné).“⁷

„Operatívne pozorovanie je postup, ktorý na miestach verejnosti prístupných využívajú operatívny pracovníci pri utajenom sledovaní objektov operatívneho záujmu a operatívnych javov, za účelom získania relevantných informácií, z hľadiska plnenia delegovaných úloh v procese OPČ.“⁸ Realizuje sa primárne pri menej náročných operatívnych úlohách, ktoré majú charakter neodkladnosti a neopakovateľnosti za účelom získania informácií o objekte pozorovania. Metóda operatívneho pozorovania je významná z hľadiska širokého spektra jej využiteľnosti, ktorá vyplýva: „z jej priestorovej a časovej využiteľnosti, z jej využiteľnosti bez rôznych obmedzení formálneho charakteru, z možnosti osobnej kontroly realizovaných

5 LISOŇ, M. *Operatívno-pátracia činnosť (Všeobecná časť)*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, s. 53.

6 Tamtéž, s. 56.

7 Tamtéž, s. 59.

8 Tamtéž, s. 60.

opatrení a úkonov, z možného korigovania jej priebehu – v prípade potreby, zo širokého okruhu zistiteľných informácií, zo skutočností, že je to z hľadiska nárokov na zabezpečenie ďalšími silami alebo prostriedkami nenáročná metóda, z toho, že jej realizáciou si operatívny pracovník rozširuje dispozície poznania o miestnej a osobnej znalosti a z možnosti rozširovania informačných sietí a pod.“⁹

„Operatívne zisťovanie a šetrenie je utajené, účelové sústreďovanie informácií o osobách, veciach a javoch, ktoré sú významné pre realizáciu procesov OPČ.“¹⁰ Delíme ho na všeobecné a špeciálne. Pričom všeobecné sa týkajú zistenia čo najširšieho spektra všeobecných a osobných informácií o záujmových osobách a priestoroch a špeciálne majú za účel zistiť alebo poprieť existenciu určitého konkrétneho operatívneho javu (napr. či sa v záujmovej budove nachádza zariadenie na výrobu falšovaných medicínskych prostriedkov, či tovar z tretej krajiny, ktorý prijala záujmová osoba obsahuje falšované medicínske prostriedky apod.)

Medzi prostriedky operatívno-pátracej činnosti zaraďujeme: sledovanie osôb a vecí a použitie agenta.

Sledovanie osôb a vecí je zákonne upravené v ustanovení § 113 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku ako získavanie informácií o pohybe a činnosti osoby alebo pohybe vecí, ktoré sa vykonáva utajovaným spôsobom, sledovanie možno vykonať v trestnom konaní o úmyselnom trestnom čine, ak možno dôvodne predpokladať, že ním budú zistené skutočnosti významné pre trestné konanie.

Možnosti realizácie sledovania podozrivých osôb z páchania farmaceutickej trestnej činnosti, prípadne vecí o ktorých existuje dôvodné podozrenie, že sú spojené s touto trestnou činnosťou sú naviazané na existenciu príkazu na sledovanie osôb a vecí, ktorý je vydaný oprávnenými osobami, čiže prokurátorom, príslušným sudcom pre prípravné konanie alebo predsedom senátu v konaní pred súdom. Bez príkazu je možné vykonanie sledovania osôb a vecí len v prípadoch, kedy vec neznesie odklad a priestory sú verejne prístupné, pričom policajt alebo príslušný útvar Policajného zboru je povinný bez meškania dodatočne požiadať o vydanie príkazu v lehote do 24 hodín, ináč musí byť sledovanie ukončené a všetky získané poznatky a informácie predpísaným spôsobom zničené.

Pri podozrení z páchania farmaceutickej trestnej činnosti môže použitie inštitútu sledovania osôb a vecí napomôcť k zisteniu informácií o: reálnom rozsahu farmaceutickej trestnej činnosti, hlavne v súvislosti so záujmovými osobami, čiže páchatelmi, spolupáchatelmi, členmi kriminálnych skupín, spoločníkmi, priekupníkmi, prechovávačmi, prípadne ďalšími hľadanými osobami a vecami, mode operandi páchatelov farmaceutickej trestnej činnosti, čiže konkrétnom spôsobe, ktorým páchajú a utajujú túto trestnú činnosť, miestach, kde dochádza k páchaniu farmaceutickej trestnej činnosti, čiže rôznych skladoch, úkrytoch a iných miest a priestoroch či už výroby alebo skladovania nelegálnych a falšovaných medicínskych prostriedkov, prípadne miest schádzania členov organizovaných a kriminálnych skupín.

9 Tamtéž, s. 62.

10 Tamtéž.

Použitie inštitútu agenta na účely získania dôkazov o páchaní farmaceutickej trestnej činnosti je prípustné v prípadoch, kedy konanie páchatela naplňa všetky znaky skutkovej podstaty niektorého z farmaceutických trestných činov, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody prevyšuje päť rokov, čiže zločinu alebo obzvlášť závažného zločinu. Najčastejšie sa bude jednať o konania páchatelov naplňajúce znaky jednotlivých kvalifikovaných skutkových podstát farmaceutických trestných činov a obzvlášť závažnú trestnú činnosť páchanú formou organizovaných alebo zločineckých skupín.

Osobou agenta na účely získavania dôkazov o páchaní farmaceutickej kriminality bude príslušník Policajného zboru, ktorý sa s vhodnou legendou infiltruje do kriminálneho prostredia. Jeho nasadenie prichádza do úvahy iba v prípadoch, kedy by bolo odhaľovanie, zisťovanie a usvedčovanie páchatelov farmaceutickej trestnej činnosti iným spôsobom podstatne sťažené a získané poznatky napomôžu k vzneseniu obvinenia voči záujmovým, či podozrivým osobám.

Vhodnosť a realnosť legendy agenta na účely jeho infiltrovania do organizovanej skupiny páchanej farmaceutickú kriminalitu musí zahŕňať znalosť farmaceutického prostredia, pretože sa predpokladá, že členovia organizovaných skupín budú vo veľkej miere previazaní s týmto prostredím. Na druhej strane nasadzovanie agenta do zločineckých skupín bude mierne jednoduchšie, a to z dôvodu, že zločinecké skupiny frekventovane páchajú viacero druhov trestnej činnosti, pričom farmaceutická kriminalita ani nemusí byť hlavným zdrojom príjmov monitorovanej zločineckej skupiny. Čo znamená, že použitie agenta môže priniesť úspech aj pri získaní informácií o páchaní ďalších druhov trestnej činnosti príslušnou zločineckou skupinou.

Medzi informačno-technické prostriedky zaraďujeme: vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov a odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky.

Cieľom vyhotovovania obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov je hmotné zadokumentovanie informácií získaných využitím vybraných prostriedkov OPČ na účely ich následného použitia ako dôkazov pre prípravné a trestné konanie. Sledovanie osôb a vecí a použitie agenta zahŕňa osobné poznanie kriminálneho prostredia a subjektívne získavanie informácie vlastným pozorovaním konajúceho príslušníka Policajného zboru. Toto subjektívne poznanie by malo byť vhodne podložené obrazovými, zvukovými alebo obrazovo-zvukovými záznamami, čiže fotografiami, nahrávkami alebo video záznamami. Príslušníci Policajného zboru vykonávajúci sledovanie osôb a vecí osobne vyhodnocujú, ktoré osoby, v akom čase a akých lokalitách vykonávať tento prostriedok OPČ, pričom zistené skutočnosti a získané informácie dokladujú pri sledovaní hlavne fotografiami a video záznamami. Použitie agenta predpokladá priamy kontakt s podozrivými alebo páchatelmi, v rámci ktorého je možné a vhodné použitie zariadenia umožňujúceho zvukový záznam prebiehajúcich rozhovorov medzi podozrivými osobami. Všetky takto získané a zadokumentované informácie sú následne vyhodnocované z hľadiska zákonnosti spôsobu ich získania a dôkaznej hodnoty pre prípravné alebo trestné konanie.

„Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky je trestno-procesný inštitút umožňujúci zaznamenávať telefónne hovory a iné skutočnosti oznamované prostredníctvom komunikačnej siete, ak sú svojim obsahom významné pre trestné konanie.“¹¹ Použitie odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky je významným zásahom do základných ľudských práv a slobôd osoby, preto k jeho nasadeniu dochádza zvyčajne až po predchádzajúcom použití niektorého z ostatných vhodných prostriedkov OPČ, ktoré potvrdia podozrenie voči konkrétnym osobám a tým pádom dostatočne odôvodnia použitie tohoto inštitútu. Záznamy telekomunikačnej a inej technickej komunikácie majú vysokú dôkaznú hodnotu v každom prípravnom a trestnom konaní.

Použitie odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky na účely odhaľovania farmaceutickej kriminality môže plniť nasledovné úlohy: zisťovať a upresňovať mechanizmy páchania farmaceutickej kriminality, poznávať situácie v ktorých dochádza k páchaniu farmaceutickej trestnej činnosti, stanoviť rozsah tohto protispoločenského konania a podiel jednotlivých osôb na jeho páchaní, odhaliť spolupáchateľov a ďalšie zúčastnené, prípadne záujmové osoby, zisťovať a zaisťovať informácie o farmaceutickej trestnej činnosti, ktoré mohli byť zničené alebo neodhalené a ktoré môžu byť následne použité ako dôkazy, zisťovať informácie o mode operandi páchatelov a spôsoboch utajovania páchania farmaceutickej kriminality, zisťovať informácie o miestach, kde dochádza k páchaniu tejto trestnej činnosti, zmapovať kompletnú štruktúru a hierarchiu organizovaných a zločineckých skupín páchajúcich farmaceutickú kriminalitu, získať záznamy hlasu potrebné k vykonaniu príslušných expertíz, dokumentovať ostatné súvisiace procesy OPČ.

Zaisťovanie vecí v priebehu vyšetrovania farmaceutickej kriminality

Medzi prostriedky zaisťovania vecí dôležitých pre trestné konanie zaraďujeme: kontrolný nákup, uchovanie a vydanie počítačových údajov, zaistenie peňažných prostriedkov, domová prehliadka a prehliadka iných priestorov a pozemkov, osobná prehliadka, vstup do obydľia, iných priestorov a na pozemok a vykonávanie dôkazov na týchto miestach, zadržanie zásielok, otvorenie zásielok, zámena obsahu zásielok, kontrolovaná dodávka a predstieraný prevod.

Pravdepodobne jeden z najrelevantnejších prostriedkov zaisťovania vecí dôležitých pre trestné konanie súvisiace s farmaceutickou kriminalitou je inštitút kontrolného nákupu. Používa sa primárne za účelom nákupu medicínskych prostriedkov cez internetové lekárne a e-shopy s cieľom dokázania nezákonnosti ich podnikania a získania vzorky predávaných medicínskych produktov na vykonanie príslušných expertíz hodnotiacich ich pravosť a možné zdravotné riziká. Kontrolný nákup sa realizuje v utajenom režime, aby nedošlo k jeho zisteniu prevádzkovateľmi internetovej stránky a následnému zmareniu tohto úkonu.

¹¹ IVOR, J. *Trestné právo procesné*. 2. vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 403.

Pri vykonávaní kontrolného nákupu by sa mal vyšetrovateľ riadiť nasledovnými odporúčaniami: nanajvýš dôležitým je zákonne a procesne dokumentovať každý krok kontrolného nákupu na účely následného získania nevyvrátiteľných dôkazov, na realizáciu kontrolného nákupu nepoužívať pracovný počítač ani pracovné internetové pripojenie, ktoré môže byť vysledované, dokumentovať (kamerovým záznamom) každý krok na webovej stránke, v rámci ktorej je vykonávaný kontrolný nákup, vrátane priebehu platby, na účely relevantnej expertízy je potrebné zakúpiť najmenej 3ks z každého medicínskeho prostriedku, ktorý sa kupuje prostredníctvom kontrolného nákupu, nepoužívať osobnú kreditnú kartu na účely kontrolného nákupu, mohlo by dôjsť k prezradeniu identity vyšetrovateľa, prípadne riziku kreditného podvodu, zaobstaráť si utajenú kreditnú kartu na zrealizovanie kontrolného nákupu, nepoužívať adresu úradu ani inú osobnú adresu ako doručovaciu adresu, po doručení zásielky je potrebné ju dôkladne preskúmať a fotograficky zadokumentovať, dôležité je hľadať akékoľvek poštové údaje o odosielateľovi, ktoré môžu napomôcť k identifikácii podozrivých, je potrebné preskúmať výpis z používania kreditnej karty, ktorý môže poskytnúť bankové údaje a informácie o podozrivých.¹²

Použitie inštitútu uchovania a vydania počítačových údajov pri získavaní informácií o páchaní farmaceutickej kriminality je možné realizovať voči všetkým štátnym aj súkromným subjektom, ktoré disponujú údajmi o: telefónnych hovoroch, obsahu SMS správ, obsahu e-mailovej alebo inej digitálnej komunikácie, osobách, ktoré registrujú domény internetových stránok ponúkajúcich nelegálne a falšované medicínske prostriedky, obrazovými, zvukovými alebo obrazovo-zvukovými záznamami, ktoré by mohli nasvedčovať o spáchaní niektorého z farmaceutických trestných činov.

Použitie inštitútu zaistenia peňažných prostriedkov pri páchaní farmaceutickej kriminality prichádza do úvahy po spoľahlivom overení podozrenia voči záujmovým osobám a realizuje sa zaistením bankových účtov dotknutých osôb na ktorých sa nachádzajú finančné prostriedky, ktoré: sú určené na spáchanie farmaceutického trestného činu, boli použité na jeho spáchanie a sú výnosom z farmaceutickej trestnej činnosti.

Domová prehliadka a prehliadka iných priestorov prichádza do úvahy v prípadoch dôvodného podozrenia, že v priestoroch slúžiacich na bývanie alebo v iných priestoroch sa nachádzajú veci dokazujúce páchanie farmaceutickej trestnej činnosti alebo že sa v týchto priestoroch skrýva osoba podozrivá zo spáchania tejto trestnej činnosti.

Osobná prehliadka sa realizuje priamo po zaistení osôb podozrivých z páchania farmaceutickej kriminality a slúži na získanie vecí dôležitých na účely prípravného a trestného konania ako napr.: medicínskych prostriedkov, ktoré môže mať podozrivá osoba v čase pri sebe, peňažných prostriedkov pochádzajúcich z predaja nelegálnych alebo falšovaných medicínskych prostriedkov a mobilného telefónu, v ktorom môžu byť nájdené ďalšie dôkazy o páchaní farmaceutickej trestnej činnosti.

12 *Investigators Guide for the Conduct of Internet Investigations Concerning Illegal Internet Pharmacies. Operational Guidance for the International Internet Week of Action (Operation Pangea), 2012. Permanent Forum on International Pharmaceutical Crime. Interpol, s. 15–16.*

Realizácia vstupu do obydľia, iných priestorov a na pozemok a vykonávanie dôkazov na týchto miestach slúži na účely vyšetrovania farmaceutickej kriminality a na účely obmedzenia osobnej slobody podozrivých osôb, ak vec neznesie odklad a vstup je nevyhnutný na ochranu dôležitých spoločenských a verejných záujmov a na účely výkonu úkonov dokazovania v obydľí alebo iných priestorov.

Používanie inštitútov zadržania, otvorenia a zámeny obsahu zásielok sa využíva v procese odhaľovania a objasňovania farmaceutickej kriminality pomerne frekventovane, a to z dôvodu, že väčšina nelegálnych a falšovaných medicínskych prostriedkov sa dostáva ku páchatelom prostredníctvom medzinárodných poštových, dopravných a zásielkových služieb, pričom páchatelia sa následne buď snažia zmeniť identitu týchto medicínskych prostriedkov, čiže v podstate sfalšovať falšované medicínske prostriedky aby ich prispôbili podmienkam domáceho alebo iného trhu, alebo ich len ďalej predávajú v nezmenenej forme a na ich distribúciu zas používajú domáce, lokálne poštové, dopravné alebo zásielkové služby.

Inštitút kontrolovanej dodávky je v mnohých detailoch podobný inštitútu zámeny obsahu zásielok, avšak s rozdielom, že pri kontrolovanej dodávke sa nemení obsah zásielky ale je vykonávané výlučne len jej sledovanie za účelom zistenia osôb odosielateľa a prijímateľa a ich v niektorých prípadoch aj priameho zadržania pri preberaní príslušnej dodávky.

Predstieraný prevod sa na účely postihovania farmaceutickej kriminality používa po naviazaní alebo získaní kontaktov na podozrivé alebo záujmové osoby, pričom pri realizácii tohto inštitútu prichádza do úvahy aj použitie agenta, či už na nadviazanie príslušných kontaktov, alebo na realizáciu samotného predstieraného prevodu. Pribeh predstieraného prevodu je podmienený uzavretím obchodu, prípadne objednávky ideálne väčšieho množstva nelegálnych alebo falšovaných medicínskych prostriedkov s odôvodnením potreby ich osobného odberu. Samotný odber alebo priebeh obchodu bude dokumentovaný použitím ITP a sprevádzaný policajným zásahom a zadržaním osoby páchatela. Pri predstieranom prevode je potrebné dôsledne dodržiavať zákonné limity, aby nedošlo k narušeniu získaných dôkazov priamou či nepriamou provokáciou, prípadne nútením podozrivej osoby k uzavretiu príslušného obchodu, pretože by následne bol diskutabilný jeho priamy úmysel spáchať danú trestnú činnosť.

Záver

Zložitosť vyšetrovania farmaceutickej kriminality a dôraz páchatelov na dôkladné utajovanie jej páchania potvrdzuje fakt, že v období od rokov 2006 až 2017 bolo v Slovenskej republike zistených 27 farmaceutických trestných činov, z ktorých bolo úspešne objasnených len 10. Tieto nízke čísla či už v zistení alebo aj v objasňovaní farmaceutickej trestnej činnosti netreba zľahčovať. Príslušné OČTK sú celkom bežne v kontakte s farmaceutickou kriminalitou, avšak väčšina z nej je páchaná ako druhotná, prípadne vedľajšia trestná činnosť popri omnoho viac závažnej drogovej kriminalite. Pričom v týchto prípadoch nie je účelné vedenie trestného stíhania za farmaceutickú trestnú činnosť, pretože prísnejšie potrestanie páchatelov za spáchanie závažnejšej

drogovej trestnej činnosti je z hľadiska rýchlosti a hospodárnosti trestného konania postačujúce na realizáciu spravodlivého súdneho procesu. Z tohto dôvodu nie je veľké množstvo menej závažnej farmaceutickej kriminality postihované, tým pádom tieto údaje nemožno prezentovať v rámci existujúcej štatistiky.

Čo sa týka úspešnosti orgánov činných v trestnom konaní pri objasňovaní farmaceutickej trestnej činnosti, môžeme konštatovať, že 37 % zo zistených prípadov je úspešne objasnených. Toto číslo sa tiež možno zdá nízke, ale ponúka nám údaje o mnohých prekážkach pri vyšetrovaní farmaceutickej kriminality. Orgány činné v trestnom konaní sa pri vyšetrovaní farmaceutickej trestnej činnosti pravidelne stretávajú jednak s dôsledným utajovaním páchania tejto trestnej činnosti prostredníctvom internetového predaja na nelegálnych web stránkach s nemožnosťou vystopovania majiteľov týchto stránok, ďalej s neochotou páchatelov poskytovať informácie o zdrojoch, od ktorých nakupovali nelegálne a falšované medicínske prostriedky, prípadne s úplnou absenciou informácií o možných dodávateľoch nelegálnych medicínskych prostriedkoch, a v neposlednom rade s prekážkami pri realizácii cezhraničnej policajnej spolupráce najmä so štátmi mimo územia Európskej únie, ktorých bezpečnostné zložky nemusia byť povinné spolupracovať na trestnom stíhaní vôbec, alebo vnútroštátna legislatíva týchto krajín neklasifikuje vyšetrované konania ako trestné. Všetky spomínané prekážky priamo vplyvajú na možnosti vyhľadávania, vykonávania a preverovania dôkazov v trestnom konaní týkajúcom sa farmaceutickej kriminality. Pričom úspešnosť daného trestného konania môže byť zmarená práve nemožnosťou zákonne vykonávať príslušné dôkazy.

Z uvedených informácií vyplýva zložitost' úspešnej eliminácie vážneho problému, ktorý ohrozuje spoločnosť, akým je farmaceutická trestná činnosť. Komplikácie pri zisťovaní a úspešnom objasňovaní farmaceutickej kriminality by mohli byť vyvážené väčším dôrazom na predchádzanie tejto trestnej činnosti.

Priame predchádzanie páchaniu farmaceutickej kriminality je možné dôsledným šírením osvetu, informovanosti spoločnosti a zvyšovaním povedomia o negatívnych dôsledkoch na život a zdravie, ktoré so sebou môže priniesť užívanie nelegálnych a falšovaných medicínskych prostriedkov. Do úvahy taktiež prichádza aj zdieľanie informácií so spoločnosťou o problematike nelegálnych internetových lekární a bezpečnosti objednávaní produktov z takýchto web stránok. Inými slovami informovať spoločnosť o tom ako rozlíšiť legálnu internetovú lekárňu od nelegálnej, a taktiež ako rozlíšiť legálne medicínske produkty a ich príslušenstvo od nelegálnych a falšovaných a ako ďalej postupovať v prípade zistenia protiprávneho konania.

Vhodnou kombináciou osvetu a spolupráce pri vyšetrovaní farmaceutickej kriminality by bolo možné úspešnejšie vyhľadávanie, vyšetrovanie, postihovanie a potrestanie páchatelov tejto trestnej činnosti.

Literatúra

Investigators Guide for the Conduct of Internet Investigations Concerning Illegal Internet Pharmacies. Operational Guidance for the International Internet Week of Action (Operation Pangea), 2012. Permanent Forum on International Pharmaceutical Crime. Interpol.

IVOR, J. *Trestné právo procesné*. 2. vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.

LISOŇ, M. *Operatívno-pátracia činnosť (Všeobecná časť)*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, 226 s. ISBN 978-80-8054-541-3.

STIERANKA, J. a kol. *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*. Bratislava: EPOS, 2016, 359 s. ISBN 978-80-562-0147-3.

STIERANKA, J. a kol. *Operatívne procesy a operácie. Vybrané problémy*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, 275 s. ISBN 978-80-8054-533-8.

Zákon č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok.